

Dvě publikace z dílny Slavistického ústavu Jána Stanislava

Z histórie slovensko-nemeckých vzťahov. Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Bratislava 2008. Ed.: Ján Doruľa.

Prehľad publikácií z jazykovedy, literárnej vedy, etnológie a histórie za roky 2003–2007 (výber). Ed.: Peter Žeňuch. Slovenský komitét slavistov, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Bratislava 2008.

Vskutku areálový, multidisciplinárny zborník pripravil emeritný ředitel Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV v Bratislavě prof. Ján Doruľa. Podíleli se na něm pracovníci Saské akademie věd z Lipska, z Filozofické fakulty UK z Bratislavy, Ústavu hudobnej vedy SAV tamtéž, ovšem kromě hlavního pracoviště, tedy Slavistického ústavu SAV. Kniha vydána s podporou Ministerstva kultury Slovenské republiky je výstupem grantového projektu VEGA a je uvedena klíčovým příspěvkem editora Jána Doruľy O slovensko-nemeckých jazykových vzťahoch v 17. storočí, jenž autor věnuje vydavateli série Biblica Slavica prof. Hansi Rothovi k jeho osmdesátinám. Svě výklady autor opírá o text paralelní slovenské a německé účtovní knihy města Banská Bystrica za rok 1651. Takový text dává J. Doruľovi stovky příkladů vzájemného ovlivňování dobové a regionální dialektové němčiny a příslušného slovenského dialektu, nebo spíše interdialektu, který se ve městě užíval (otázku event. přítomnosti prvků českého pravopisného úzu vzneseme jinde; zde jen otázka, nakolik sem pronikal nejen český úzus pravopisný, ale čeština vůbec, tedy nakolik celou situaci mohla ovlivňovat čeština známá spíše ze své psané podoby). Je jen logické, že ovlivňování slovenštiny a němčiny bylo vzájemné. Vzájemné jsou i věcné souvislosti účetní knihy, neboť text slovenský často vycházel z německého a opačně. Kromě morfologie a onomastiky je tu ovšem slovtvorba, jež je nejvíce předmětem interference. Autor cituje desítky příkladů obrácených, tedy těch, kdy slovenský text se odlišuje věcně od textu německého, sice v detailech, ale přece. Lze tedy uzavřít, že se oba texty doplňují, jsou komplementární. Slovtvorby se např. týkají přechylovací přípony -ova nebo -ka na v slovenštině a -in v němčině (Kinowa – Künin), někde se slovenské přechýlení ponechalo i v německém textu. Přenášejí se i familiární označení ženských křestních jmen, stejně jako mužských. Pravopis je uzuálně slovenský, v němčině uzuálně německý, jinak jsou přenosy většinou foneticky regulérní. Slov. „z“ přechází jako něm. „s“, německým grafémem „s“ se však přepisuje i slovenská hláska „ž“, řídka jsou mařarizovaná příjmení příslušníků šlechty, např. Muránsky – Muráni apod. Mařarskou jazykovou podobu mívají občasné zápisy jmen úředníků ve službách stolice nebo vyšších úřadů. V slovenském textu existuje řada latinských výrazů, které se však často zařazují do slovenských deklinací. V německé nebo germanizované podobě se zachycují názvy slovenských měst a vesnic (Kremnica – Crembnitz, Brezno – Priß aj.). Je tu také řada slov z němčiny, která se potom běžně užívala nebo se v jazyce uchovala dodnes nebo jsou alespoň srozumitelná (haviar, šichta, fárať, rúra, žemľa, murár, slosiar, fúr, cimerman, šafár, hajtman, hobľovať, štrof, tringelt, frištík, kastňa, šindel, verkštat, šop, žajdel, holba/halba, vartovať, krám, gvalt, rajtár, šichtník, luon, šrotár, puchalter, unkosty, kolmaster aj.; některá se dnes užívají v speciálních kontextech a běžně se neuvívají. Přibližně totěž platí s výjimkami i pro češtinu, jen se sémantickými posuny nebo hláskoslovnými (např. umlaut) či pravopisnými změnami. Doruľova stat' je jako vždy velmi dobře dokumentována s pečlivostí autorovi

vlastní. Dokládá samostatnost a suverénnost běžně užívané slovenštiny. Jistě by stálo za úvahu uvést, nakolik se sem promítla pravopisná nebo i obecná souvislost s češtinou, která byla na území dnešního Slovenska dlouho spisovným jazykem, nakolik by tu tedy český jazyk mohl fungovat i jako nepominutelný mediátor. Studie je doprovázena fotografiemi stránek účetní knihy.

Z dalších studií je tu práce Inge Billy o recepci sasko-magdeburského práva na území dnešního Slovenska a zasahující do srovnávací oblasti německo-česko-slovensko-polsko-bělorusko-ukrajinsko-ruské – vše s rozsáhlými srovnávacími tabulkami a mapami.

Lucia Lichnerová píše o šíření německých tisků. Konstatuje, že německá vydavatelská produkce měla ve srovnání s celkovou produkcí na slovenském území zvláštní charakter. Dominantní postavení měla Brewerova tiskárna v Levoči, potom trnavská Akademická tiskárna a potom teprve tiskárny v Košicích, Bardějově, Trenčíně a Bratislavě/Prešporoku/Pressburgu/Pozsony. Německá produkce měla podle autorky jen funkci doplňkovou a sekundární. Na druhé straně poskytuje tato produkce spolehlivé informace o vztazích tiskáren k evangelickým a katolické církvi, kdy jde nejen o náboženské, ale také školní edice, jež mají pedagogickou a sociální dimenzi.

Hana Urbancová zkoumá slovensko-německé vztahy v tradičním písňovém repertoáru na Slovensku. Jednak se vrací k dějinám tohoto v zásadě etnomuzikologického výzkumu, jednak zkoumá slovenské vlivy na německý a německé na slovenský repertoár. Jako příloha jsou zde uvedeny příklady hornické stavovské písně z Kremnice, svatební písně (Do koščola sama, sama), lopatkového tance, Hirtenlied, vánoční pastorální písně apod.

Svazek uzavírá důkladná práce Ladislava Kačice Nemecké školské divadlo na Slovensku v 17.–18. století. I když základním jazykem školní hry na území dnešního Slovenska byla v té době (17.–18. století) latina, častějším vernakulárním jazykem byla němčina, která se uplatňovala především díky jezuitským kolejím na volných prostranstvích v procesí o Velkém pátku nebo na Boží tělo.

Na první pohled skromná, ale přflohami bohatě vybavená a hutným textem zásobená kniha je podstatným přínosem k poznání a pochopení různých stránek slovensko-německých vztahů: ukazuje hlavně obecně kulturní a jazykovou samostatnost slovenského etnika a jeho jazyka v tehdejších Uhrách, na jeho samostatnou úlohu i ve vztahu k nemaďarskému etniku. Přispívá tak k poznání textové a jiné kulturní reality.

Na počest mezinárodního kongresu slavistů, jenž se konal v roce 2008 v makedonském Ochridu, vydal Slavistický ústav SAV za editorství svého ředitele a předsedy Slovenského komitétu slavistů doc. Žeňucha další publikaci, která má představit slovenskou slavistiku a její vědecké výkony za léta 2003–2007. Stavba svazku je promyšlená již v tom, že přináší slavistiku v širokém rozpětí od jazykovědy přes literární vědu k etnologii a historiografii tak, jak je dnes slavistika ve své areálové podobě vnímána. Nepřekvapí špičkové výkony z obecné lingvistiky a jazykovědné slovakistiky, ale výborné jsou také výsledky z jiných slavistických oborů, stejně jako z translologie, komunikativní estetiky, ale také z etnologie a kulturní historie, přičemž se ukazuje také na zahraniční renomé jednotlivých badatelů. Především udivuje komplexnost této bibliografie, když si uvědomíme, co se z této oblasti vydalo v českých zemích, kde už nebylo řadu let vydáno nic srovnatelného co do celistvosti obsahu a rozsahu.

Ivo Pospíšil